

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Д.Ф 2/2023
Пенітенціарної академії України
доктору юридичних наук, професору
Вячеславу ПУЗИРНОМУ

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьова Івана Григоровича на дисертацію Брошка Івана Михайловича «Кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Актуальність теми дослідження відповідає спеціальності наукового пошуку. Вона виконана аспірантом у дослідницькому напрямі кримінально-виконавчої науки, що принципово обумовлює досягнення наукових результатів та є міцною платформою для нових наукових розробок взагалі та теорії кримінально-виконавчого права зокрема.

Вивчення рукопису дисертації Брошка І. М. «Кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» дозволяє стверджувати, що дослідження відповідає «Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року та затвердження плану заходів на 2022–2024 роки щодо її реалізації», Кримінально-виконавчому кодексу (далі – КВК) України, що засвідчує актуальність теми, її орієнтований підхід до організації процесу виконання/відбування покарань в місцях позбавлення волі Державної кримінальної служби виконавчої служби України.

Варто погодитися із аспірантом, що повноцінна реалізація такого підходу неможлива без гарантування засудженим таких прав, як-от: право на гуманне ставлення до них та на повагу їхньої людської гідності (абз. 3 ч. 1 ст. 8 КВК України), на належне матеріально-побутове забезпечення (абз. 11 ч. 1 ст. 8 КВК України), а також гарантії забезпечення оптимальності між умовами життя у колонії й на свободі, що має сприяти підвищенню відповідальності

засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності (ч. 2 ст. 102 КВК України) [с. 17 рукопису дисертації].

Метою дисертаційної роботи є розробка аспірантом на теоретичному і практичному рівнях кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні з формулюванням практико орієнтованих пропозицій та рекомендацій. Для досягнення поставленої мети вирішувалися відповідні **завдання**.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Предметом дослідження є кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Методологічною основою дисертації виступає сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволило аспіранту розкрити сутність ключових елементів матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України та інших країн, які визначають кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, дані офіційної статистики, правозастосовна практика, результати експертного опитування шляхом анкетування персоналу установ виконання покарань (182 особи, додаток А), засуджених до позбавлення волі (288 осіб, додаток Б), інформація, наведена у монографічних дослідженнях, наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних авторів, а також результати багаторічного досвіду проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України на посадах різного управлінського рівня.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України» (м. Херсон, 26 лютого 2021 р.); «Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і

соціальної держави» (м. Чернігів, 12 березня 2021 р.) (м. Чернігів, 26 листопада 2021 р.) (м. Чернігів, 2 грудня 2022 р.); «Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану» (м. Хмельницький, 24 листопада 2022 р.); «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку» (м. Кропивницький, 19 травня 2023 р.), публікаціях у збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань України.

Зважаючи на це, вбачається, що рецензоване дослідження виконане за актуальною тематикою, здійснений глибокий кримінально-виконавчий аналіз із обраної теми, зроблені достовірні висновки, сформульовані цінні в теоретичному та практичному плані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з питань матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Ступінь обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих в дисертації й їхня достовірність. Вивчення дисертації Брошка І. М. «Кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» у цілому показує, що аспірант керується, враховує та виконує встановлені вимоги та рекомендації, що пред'являються до виконання дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії, дотримується методів та прийомів дослідження, пов'язує основні положення роботи з напрацьованими теоретичними та емпіричним матеріалом, поглибленим аналізом практики діяльності правоохоронних органів, пропозиції ним зроблені на належному науковому рівні.

Заслуговує окремої підтримки достовірність і новизна дослідження, наукова обґрунтованість отриманих результатів та сформованих на їхніх основі висновків, що підтверджуються фактичними даними, отриманими шляхом аналізу, вибіркового вивчення законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, наукової літератури та інших матеріалів з питань кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі.

За результатами дослідження сформульовано низку нових за змістом висновків, узагальнень і пропозицій, зокрема:

вперше:

– визначено поняття «методологія дослідження кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі», під яким пропонується розуміти систему наукових знань про методи, прийоми і засоби, які складають комплекс апробованих на практиці у сфері виконання і відбування кримінальних покарань раціональних шляхів покращення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі;

– запропоновано авторське визначення поняття «приміщення блочного типу», під яким автор розуміє житлові приміщення, створені в межах структурних ділянок виправних і виховних колоній, обладнання яких передбачає внутрішню ізоляцію, дотримання встановленої норми жилої площі на одного засудженого, відповідність правилам санітарії та гігієни, наявність санітарного вузла й душової kabіни на блок, і які розраховані на утримання від 2 до 6 осіб в одному блоці.

– розроблено пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства, а саме КВК України у частині створення належних умов матеріально-побутового забезпечення відповідно до статі 115 цього Закону;

– на підставі вивчення досвіду зарубіжних країн, запропоновано надання можливості засудженим дозволу на облаштування спеціальних місць для готування легких страв з продуктів, придбаних за власні кошти, або які надійшли у вигляді посилок та передач;

удосконалено:

– розуміння поняття «матеріально-побутове забезпечення засуджених», яке автор визначив як цілеспрямована діяльність адміністрації органів і установ виконання покарань у взаємодії з іншими соціальними інституціями, спрямована на задоволення базових (порівняно з умовами життя на свободі) потреб, що забезпечує реалізацію засудженими низки немайнових

прав (на житло, на повагу до їх гідності, на достатній життєвий рівень тощо) у процесі відбування покарань, пов'язаних з обмеженням особистої свободи;

– окремі положення національного законодавства у сфері організації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, а саме:

«Про норми витрат мила та мийних засобів для осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, курсантів і слухачів навчальних закладів, осіб рядового і молодшого начальницького складу та працівників Державної кримінально-виконавчої служби» в частині доповнення норм забезпечення миючими та дезінфікуючими засобами;

«Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» в частині розширення переліку продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть отримувати в посилках (передачах), купувати в крамницях установ виконання покарань та зберігати при собі;

набули подальшого розвитку:

– історико-правові дослідження в галузі кримінально-виконавчого права, що дало можливість виділити три періоди становлення і розвитку нормативно-правової регламентації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні, а саме: 1) дореволюційний (від утворення на теренах сучасної України першого централізованого державного утворення – Київської Русі – до 1917 р.); 2) радянський (1917–1991 рр.); 3) сучасний (бере свій початок із 1991 р. й триває донині);

– пропозиції щодо надання засудженим дозволу придбавати через мережу Інтернет за власні кошти шляхом безготівкового розрахунку продукти харчування і напої (за винятком спиртних, слабоалкогольних напоїв і пива, виробів на спиртовій основі, а також напоїв енергетичної дії), а також доставку готових страв;

– пропозиції щодо проведення пілотного проєкту щодо облаштування кімнат блочного типу з поліпшеними умовами тримання, що матимуть окремі санітарні та душові кімнати, кімнати для відпочину на 1–2 осіб, а також кімнати для приготування їжі за рахунок оплати засуджених.

У **вступі** автором вірно обґрунтовано вибір теми дисертаційної роботи, визначено мету й завдання дисертаційного дослідження, його об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, зазначено про їхню апробацію, а також вказано структуру й обсяг дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, списку використаних джерел (який містить 232 найменування) та шести додатків. Загальний обсяг дисертації – 282 сторінок, із них основного тексту – 207 сторінки.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні»** аспірантом розкрито стан розробки проблеми та методологія дослідження, визначено витoki становлення і розвитку нормативно-правової регламентації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (с. 26–76 рукопису дисертації) завдяки чому:

- наголошено на тому, що матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі не лише входить у структуру порядку і умов відбування засудженими кримінального покарання у виді позбавлення волі, воно також є частиною захисту прав і свобод засуджених, оскільки порушення адміністрацією установи виконання покарань (залежно від рівня безпеки) житлово-побутових та санітарних вимог законодавства викликають у засуджених та їх рідних регулярні скарги до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства юстиції України та суду;

- розкрито методологію дослідження кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні та зазначено, що матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні є частиною відбування ними кримінального покарання, тому залишати поза увагою такий важливий напрям в частині

реформування кримінально-виконавчої системи України і її трансформації в пенітенціарну систему є неприпустимим і недоречним;

- під час дослідження витоків становлення і розвитку нормативноправової регламентації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні за основу взято періодизацію різних етапів становлення й розвитку державності на території України, зважаючи при цьому на особливості генезису досліджуваного інституту вітчизняного кримінально-виконавчого права;

- виокремлено низка проблем структурного характеру, зокрема зі сферою матеріально-побутового забезпечення засуджених. Це й недостатнє фінансування; неповна відповідність усіх місць несвободи стандартам РЄ, на чому наголошують Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, національний превентивний механізм; неможливість забезпечити повний перехід від приміщень казарменого типу до приміщень блочного типу та ін.

У розділі 2 «Поняття та зміст матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» розкрито поняття та соціальне призначення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, визначено правову основа матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні, виокремлено елементи матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (с. 76–143 рукопису дисертації) завдяки чому:

- втілено сучасні погляди щодо поняття та змісту матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, що дозволило аспіранту сформулювати відповідний понятійний апарат та обґрунтувати соціальне призначення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі;

- у процесі дослідження доведено, що право на матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі відповідно до законодавства

України реалізується шляхом надання різних видів забезпечення залежно від умов відбування покарання та інших диференційованих ознак (зокрема приналежності засудженої особи до певної категорії, як-от неповнолітні, жінки, особи з інвалідністю тощо);

- виокремлено функцій матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі: 1) гуманістична; 2) оздоровча; 3) виправно-ресоціалізаційна; 4) каральна; 5) забезпечувальна, це дозволило аспіранту поперше, виявити рівні відповідного нормативно-правового регулювання (міжнародний, національний законодавчий, національний підзаконний); подруге, з'ясувати та запропонувати вирішення низки науково-практичних питань, що постають у відповідній сфері правового регулювання.

У розділі 3 «Поняття та зміст матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» ґрунтовно розкрито міжнародно-правове регулювання матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, проаналізовано зарубіжний досвід матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, запропоновано шляхи удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та правозастосовної практики у сфері матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (с. 143–211 рукопису дисертації) завдяки чому:

- доведено, що система матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні за її формальними ознаками відповідає вимогам міжнародно-правових актів у сфері забезпечення прав засуджених, проте механізми такого забезпечення реально не дають можливості доступу цих осіб до вказаних стандартів;

- відображено сучасні підходи міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення захисту прав засуджених щодо матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, це свідчить, що їхня імплементація у правозастосовну діяльність органів і установ виконання покарань стикається з широким переліком перешкод, основними з яких є: недостатнє фінансування системи виконання покарань; низький рівень

престижності професії працівника пенітенціарної системи, що призводить до набору некваліфікованих кадрів; другорядність (неважливість) реформ у пенітенціарній системі для політичних еліт;

- завдяки дослідженню позитивної практики матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі у зарубіжних країнах, аспірантом виявлено різні моделі побудови такого забезпечення. Загалом виділено три форми такого забезпечення: повне державне забезпечення; поєднання приватного капіталу з державним; приватні в'язниці;

- обґрунтовано пропозиції щодо надання засудженим дозволу на облаштування спеціальних місць для готування легких страв із продуктів, придбаних за власні кошти, або які надійшли у вигляді посилок та передач. Обґрунтовано необхідність внесення змін до КВК України в частині закріплення права адміністрацій установ виконання покарань здійснювати закупівлю послуг (аутсорсинг) з організації харчування або інших послуг у порядку, встановленому Міністерством юстиції України;

- удосконалено низку нормативно-правових актів у сфері матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в частині доповнення норм забезпечення миючими та дезінфікуючими засобами, розширення переліку продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть отримувати в посилках (передачах), купувати в крамницях установ виконання покарань та зберігати при собі; запропоновано надати засудженим дозвіл придбавати через мережу Інтернет за власні кошти шляхом безготівкового розрахунку продукти харчування і напої (за винятком спиртних, слабоалкогольних напоїв і пива, виробів на спиртовій основі, а також напоїв енергетичної дії), а також доставку готових страв.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Брошко І. М., варто визнати наявність у ній певних дискусійних питань, недостатню аргументованість положень, які варто усунути під час публічного захисту дисертаційного дослідження.

1. У підрозділі 1.1. «Стан розробки проблеми та методологія дослідження кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» (с. 26–50 рукопису дисертації) автор, забезпечуючи здійснення об'єктивного аналізу предмета дослідження (на с. 42–50 рукопису дисертації), розкриває методологічний інструментарій. Вказане, на думку офіційного опонента, є правильним та обґрунтованим. Водночас, не зазіхаючи на творчий задум аспіранта, зважаючи на ймовірні варіанти розгляду методологічних засад дослідження, вдається, що такий підхід аспіранта вимагає окремого формулювання відповідних наукових гіпотез з проблемних питань дисертації до їхнього доведення або спростування шляхом розкриття загальних засад своєї творчої лабораторії наукового пошуку та застосування комплексу загальнонаукових та спеціально-правових методів. Можливо, дисертанту варто було б окремо виокремити підрозділ «Методологія дослідження кримінально-виконавчих засад матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні». Опонент вважає, що таке зауваження дискусійним і його можна усунути під час публічного захисту.

2. У підрозділі 1.2. «Витоки становлення і розвитку нормативно-правової регламентації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» (с. 50–71 рукопису дисертації) аспірант виділяє історичні періоди розвитку матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні. На думку офіційного опонента, таке рішення автора не суперечить структурно логічному викладу матеріалу. Однак, розкриваючи сучасний період розвитку матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні, доцільно було б не тільки виокремити їхні проблеми: недостатнє фінансування; неповна відповідність усіх місць несвободи стандартам Ради Європи; неможливість забезпечити повний перехід від приміщень казарменого типу до приміщень блочного типу тощо (с. 70 рукопису дисертації), а й запропонувати сучасний алгоритм їхнього вирішення. Наприклад, дисертантом доречно висловити власну позицію стосовно вирішення проблем матеріально-побутового забезпечення засуджених

до позбавлення волі в Україні у пілотному проєкті Міністерства юстиції України щодо створення на базі «Державної установи «Уманська виправна колонія – 129» сучасної виправної колонії.

3. Позитивним, на наш погляд, є підрозділ 2.1. «Поняття та соціальне призначення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (с. 76–90 рукопису дисертації). Саме в цьому підрозділі Іван Михайлович розглядає теорію і практику застосування такого інституту вітчизняного кримінально-виконавчого права як матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі. Вперше ним сформульовано його поняття, ґрунтовно розкрито соціальне призначення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі. На думку опонента поняття набуло б завершеного змісту якби аспірант визначив його основні ознаки і розкрив їх через призму соціального призначення матеріально-побутового забезпечення засуджених в місцях позбавлення волі (с. 81 рукопису дисертації).

4. На с. 124 рукопису дисертації автор серед елементів виділяє місце відбування покарання і зазначає, що місце відбування покарання фактично є місцем тимчасового перебування засудженого, в якому здійснюється його життєдіяльність, де він працює, проживає, проводить вільний час тощо. Таким місцем для засуджених до позбавлення волі є виправні і виховні колонії. Оскільки у КВК України лише в загальних рисах йдеться про виправні і виховні колонії як види установ виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі, дисертант стверджує, що більша деталізація норм щодо функціонування зазначених місць розкривається у підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України. Через це, опонент звертає увагу на використання у дослідженні нового терміну «місця несвободи». Оскільки про цей термін відсутня наукова дискусія у дослідженні, опонент вважає, що про неї варто проговорити під час публічного захисту роботи.

5. На думку офіційного опонента у підрозділі 3.3. «Удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та правозастосовної практики у сфері матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі»

(с. 190–209 рукопису дисертації) дисертанту варто разом з пропозиціями щодо законодавчого удосконалення матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі напрацювати для майбутніх досліджень власну концепцію його розвитку, наприклад, в умовах воєнного стану, для полонених військовослужбовців рф. Оскільки така концепція у кримінально-виконавчому праві має свої цілі, суб'єкти і планування, її варто сформулювати окремо у виді додатка. Вказане підтвердило б високий рівень не тільки дослідження, а й авторського бачення проблеми в майбутньому.

6. На думку опонента, у проведеному дослідженні доцільно показати об'єктивний і суб'єктивний вплив матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі на запобігання вчинення в місцях несвободи нового злочину, оскільки така проблема, на жаль, не була предметом дослідження вітчизняних вчених за роки незалежності України.

7. Відтак, враховуючи правовий статус аспіранта, офіційний опонент рекомендує при підготовці монографії або навчального посібника підготувати окремий підрозділ «Порівняльний аналіз вітчизняних установ виконання покарань за напрямом матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні та їхні особливості».

Інші виявлені в дисертації положення дискусійного характеру не несуть у собі великої науково-практичної значимості.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї та напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї та положення вітчизняних науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Брошка Івана Михайловича «Кримінально-виконавчі засади матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні» є завершеною, кваліфікаційною

науковою працею, виконаною особисто автором, містить висунуті раніше не захищені наукові положення та отримані нові науково-обґрунтовані теоретичні результати в галузі кримінально-виконавчого права.

Дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44) та наказу Міністерства освіти України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019), а її автор – **Брошко Івана Михайловича**, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри права та
правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Іван БОГАТИРЬОВ

Підпис Богатирьов І.
Засвідчую:
Учений секретар
Житомирська політехніка
Войчук К.М.

